

CEZALANDIRMA VE TOPLUMA YENİDEN KAZANDIRMA *

Yrd. Doç. Dr. Pınar BACAŞIZ**

GİRİŞ

Hukuktan söz edilen hemen her metinde devletle bireyin ilişkisinden de söz edilir. Bu kapsamda devlet zaman zaman bireyle eşit konumda olsa da çoğunlukla bireye karşı çok daha kuvvetli durumdadır. Bireyin devletin bu kuvvetini en yoğun hissettiği alan da şüphesiz ceza hukukunun uygulandığı alandır.

Devlet bir yandan suç işleyenlerin temel hak ve özgürlüklerini sınırlandırarak onları cezalandırmakta, diğer yandan da başka bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumaktadır. Bu anlamda cezanın bir koruma işlevi olduğundan söz edilse de doğurduğu ağır sonuçlar nedeniyle umulan cezanın son çare (*ultimaratio*) olmasıdır.

Klasik ceza hukuku doktrininde cezanın iki temel amacından söz edilmekteydi: genel ve özel önleme. Bu bağlamda bireylerin cezalandırılması diğerlerini suç işlemekten alıkoymalı ve özel olarak da cezalandırılan bireyin bir daha suç işlememesini sağlamalı idi. Öte yandan hukuk alanındaki gelişmelerle birlikte cezanın tek başına bu amaca ulaşmaktan uzak olduğu görüldü. Özellikle cezası sona eren bireylerin toplum içinde yer bulamamaları ve bu durumun yeniden suç işlemeye uygun hatta bazen zorunlu bir ortam yaratması karşısında konu yeniden tartışılmaya başlandı. Cezanın çekirtilmesine ilişkin kuralları düzenleyen infaz hukuku kurallarının, cezalan-

---

* Bu makale, 4-6 Aralık 2013 tarihleri arasında ODTÜ-Ankara'da düzenlenen "13. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi"ne sunulan tebliğin yazılı hale getirilerek gözden geçirilmesi ve güncellenmesi sonucu hazırlanmıştır.

** Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

dırılan kişiyi ıslah etmesinin yanı sıra onu toplumda yeniden yaşayabilecek ve yer edinebilecek bir birey haline getirmeye yarayacak enstrümanları da düzenlemesi gerektiği fikri üzerinde uzlaşıldı. Bu kapsamda ortaya topluma yeniden kazandırma (resosyalizasyon) kavramı çıktı. Çalışmanın ağırlık noktasını da işte bu kavram oluşturmaktadır. Kavramsal açıklamaların yanı sıra Türk, Alman ve Amerikan Hukuku'nda yer alan tartışmalar (çalışma zorunluluğu, cezaevlerinin özelleştirilmesi gibi) ve örnek uygulamalar tartışmaya açılacaktır.

I. GENEL OLARAK

A. Ceza Kavramı ve Cezanın Amacı

1. Ceza Kavramı

Suç kavramıyla birlikte akla gelen ilk kavram ceza kavramıdır. Suç adı verilen davranışın karşılıksız kalmaması düşüncesinin ürünü olan cezayı hukukçular da benzer şekilde; *suç adı verilen davranış karşılığında maruz kalınan yoksunluk* olarak tanımlanmaktadır¹. Yoksunluk ifadesi bir yandan cezanın türünü (özgürlükten veya mülkiyetten yoksunluk) belirtmekte diğer yandan da şiddetine işaret etmektedir.

Modern ceza hukukunun iki şeritli bir yaptırım sistemine sahip olduğundan söz edilir. Bu anlamda bir yanda cezalar, diğer yanda ise akıl hastaları veya çocuklar gibi kusur yetenekleri olmadığından cezalandırılmaları mümkün olmayan kişiler için düzenlenen güvenlik tedbirleri bulunur. Elbette bu sistem uzun bir geçmişe sahip değildir.

Cezalandırmanın tarihine bakıldığında ilk önce Roma Hukuku dönemine değinmek gerekecektir. Bu dönemde suçlar da tazminat gerektiren fiiller gibi algılanmaktaydı. Sınırlı bazı hallerde ise kısasa kısas uygulaması mevcuttu².

¹ Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2013, s. 593; Öztürk/Erdem, Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Ankara 2012, s. 385; Centel/Zafer/Çakmut, Türk Ceza Hukukuna Giriş, s. 525.

² Pflieger, Gnade vor Recht?, ZRP 2008, s. 84.

Avrupa’da cezalandırma uzun süre bedeni cezalarla gerçekleştirilmiştir. Bu cezaların infazı da özellikle halka açık şekilde, törensel bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Böylece hem topluma gözdağı vermeye çalışılmakta, hem de imparatorun kudreti pekiştirilmekte idi³.

Cezalandırmanın günümüzdeki şekline kavuşmasında Aydınlanma Dönemi düşünürlerinin önemli payı bulunmaktadır. Bu dönemde özellikle insan onuru kavramının ön plana çıkmasıyla cezaların ve infaz sisteminin insanileştiği görülmektedir.

2. Cezanın Amacı⁴

a. Kefaret Teorisi

Cezanın amacına ilişkin ilk tartışmaların kefarete kavramı etrafında şekillendiği görülür. Buna göre cezanın amacı failin verdiği zararı yahut topluma borcunu ödemesidir. Fail acı çekerek işlediği fiilin karşılığını görmelidir.

b. Önleme Teorisi

Ceza hukuku doktrininde yaşanan gelişmeler cezanın amacına dair tartışmaları da etkilemiştir. Bu teoriyi ortaya atanlar tarafından cezanın esas amacının önleme olduğu ifade edilmiştir. Cezanın önleme amacı ise iki aşamada ele alınmıştır: özel ve genel önleme. Özel önleme cezanın bireyi yeniden suç işlemekten caydırmasını, genel önleme ise cezalandırılan bireyi gören diğer fertlerin suç işlememesini ifade eder.

c. Karma Teori

Karma teori cezanın amacının ne mutlak anlamda kefarete ne de önleme olduğunu savunur. Bu görüşü ifade eden düşünürlere göre cezanın ödetme ve önleme amacı bir arada olmalıdır. Bu anlamda fail bazı yoksunluklara maruz bırakılsa da infazdan sonraki hayatına da hazırlanmalıdır.

³ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, İstanbul, 2012, s. 105.

⁴ Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe, s. 593; Öztürk/Erdem, s. 385; Centel/Zafer/Çakmut, s. 525.

B. Cezaevlerinin Kısa Tarihi⁵

Bugün anladığımız anlamda cezaevlerinin tarihi 16.yüzyılda başlar. 1595 yılında Amsterdam'da kurulan ilk hapisane bir dönüm noktasıdır. Amsterdam'da yargılanan genç bir hırsızın idamdan başka bir cezaya çarptırılması ve iyileştirilmesi düşüncesi Klarissen Manastırı'nın cezaevine dönüştürülmesine bugünkü anlamda cezaevlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunu 1597 yılında açılan Spinnhuis cezaevi izlemiştir.

Almanya'da da 1600'lerde çalışma evleri açılmaya başlanmış ancak 30 yıl savaşlarının yaşanmasıyla cezaevlerinde koşullar oldukça kötüleşmiş sistem neredeyse çökmüştür. Bu çöküş 19. yüzyıla kadar sürmüştür. Bugün anlaşıldığı şekliyle hükümlü haklarına ilişkin tartışmalar ve anlayış da 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Anadolu'da İslam Hukuku'nun etkilerinin egemen olduğu dönemde gerçek anlamda bir cezaevinden söz etmek mümkün değildir. Osmanlı döneminde infaz zindanlarda gerçekleştirilmekte idi. Elbette bunların cezaevi olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte yandan Tanzimat Dönemi'nde hürriyeti bağlayıcı ceza meselesi ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bugünkü anlamda cezaevleri ise ancak cumhuriyet döneminde kurulmuştur.

Günümüzde yetişkinler ve çocuklar için ayrı infaz kurumları bulunmaktadır. Yetişkinler için kapalı ve açık kurumlar mevcuttur. Kapalı kurumlar içinde F tipi olarak da adlandırılan yüksek güvenlikli cezaevleri de yer almaktadır.

Çocuklar için eğitimevleri kurulmuş ve çocukların buralarda barındırılarak topluma yeniden kazandırılmaları amaçlanmıştır. Öte yandan çocuklar ve gençler için de kapalı infaz kurumları bulunmaktadır.

II. TOPLUMA YENİDEN KAZANDIRMA (Resosyalizasyon) KAVRAMI VE KONUYA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER

A. Kavram-Terim

Topluma yeniden kazandırma kavramı, hükümlünün infazdan sonra yeniden suç işlemeyerek insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi için yürü-

⁵ **Özbek**, İnfaz Hukuku, Ankara 2013, s. 28 vd.; **Demirbaş**, İnfaz Hukuku, Ankara 2013, s. 97 vd.

tülen faaliyetleri ifade eder⁶. Alman Anayasa Mahkemesi ise topluma yeniden kazandırmayı hükümlünün yeniden toplumun bir parçası olması şeklinde tanımlamaktadır⁷.

Ülkemizde bazen özellikle terör örgütü üyelerine yönelik topluma kazandırma adı altında etkin pişmanlık yasalarının da çıkarıldığı görülmektedir. İfade edilmelidir ki, etkin pişmanlık yasaları içerdikleri bazı düzenlemeler ile bu yasalardan yararlanan kişilerin infaz sonrası hayata hazırlanmaları için kolaylıklar sağlayabilir ancak her etkin pişmanlık yasasında bu tarz düzenlemeler yer almadığı gibi etkin pişmanlık ve topluma yeniden kazandırma birbirinden bağımsız iki kurumdur. Bu çerçevede 2003 yılında çıkarılan 4959 sayılı Topluma Kazandırma Kanunu incelenecek olur ise kanunun tamamen bir etkin pişmanlık kanunu olduğu, bu anlamda kanundaki koşulları sağlayacak kişilere ceza verilmemesi yahut cezada indirim yapılması sonucuna yönelik hükümler ile bu kişilerin korunmasına yönelik hükümler içerdiği görülür. Her ne kadar kanunu 5. maddesinde kanundan yararlananların topluma yeniden kazandırılması için gerekli tedbirlerin alınacağına söz edilse de bu konuda somut bir düzenleme yer almamaktadır.

Topluma yeniden kazandırma kavramı yerine resosyalizasyon, tretman, iyileştirme⁸, rehabilitasyon, yeniden sosyalleştirme⁹ terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Resosyalizasyon terimi esasen topluma yeninde kazandırmanın yabancı dilde karşılığıdır. Türkçe olmaması nedeniyle bu terimi kullanmamaktayız. Benzer bir husus tretman terimi için de söz konusudur. Öte yandan treatman kelimesinin hem farklı anlamları da bulunmakta hem de topluma yeniden kazandırmanın tek bir yönünü ifade etmektedir.

İyileştirme ve rehabilitasyon terimleri de esasen tıbbi bir faaliyete işaret eder görünmektedir. Tıbbi yöntemler de topluma yeniden kazandırmanın

⁶ **Demirbaş**, s. 227; **Özbek**, s. 39; **Köhne**, Michale, Resozialisierungsunfaehige Strafgefangene, ZRP 2003, s. 207.

⁷ BVerfGe 35, 202, 235 **Leyendecker**, Natalie Andrea, Resozialisierungund Verfassungsrecht, Almanya 2002, s. 34.

⁸ Aşağıda da görüleceği üzere iyileştirme terimi CGTİHK'da kullanılmaktadır.

⁹ **Demirbaş**, s. 227.

zaman zaman parçası olabilmektedir ancak tek başlarına topluma yeniden kazandırma için yeterli değildirler.

Yeniden sosyalleştirme terimi de esasen yeterli değildir, zira hükümlünün infaz kurumunda da o kuruma özgü bir sosyal hayatı vardır¹⁰.

Buraya kadar ifade edilen hususlar çerçevesinde topluma yeniden kazandırma terimini kullanmayı tercih etmekteyiz. Zira topluma yeniden kazandırma faaliyetinin esas amacı yukarıda da belirtildiği üzere hükümlünün infazdan sonra yeniden topluma karışabilmesidir. Bu amaca yönelik terapi, meslek öğretme gibi tüm faaliyetler de topluma yeniden kazandırma içinde yer almaktadır¹¹.

Bu faaliyetlerin yürütülmesinde de başlıca iki model olduğundan söz edilir: Tıbbi ve etkileşimci model. Tıbbi model yukarıda ifade edilen tedavi yaklaşımının yansımasıdır. Hükümlüye daha ziyade tıbbi yöntemlerle yaklaşılır. Etkileşimci modelde ise terapi ve iletişim ağırlıklı bir yöntem uygulanır.

B. Tarihçe

Suç, ceza, suç işleyen kişilerin ıslah edilmesi gibi konular filozofların da ilgisini çekmiştir. Bu anlamda topluma yeniden kazandırmaya ilişkin tartışmalara da ilk defa felsefe metinlerinde rastlanır. Bu kapsamda suç işleyen kişilerin iyileştirilmesi gerektiğini ifade eden ilk kişi Platon'dur. Platon'a göre infaz sistemi kişiyi iyileştiremeye bile en azından diğer kişilere ibret olmasını sağlayacaktır. Aristoteles de adalet kavramından yola çıkarak cezanın faile ve onun işlediği fiile uygun olması gerektiğini ifade etmiştir¹².

18. yüzyılda özellikle Locke'un görüşlerinin ceza adaleti sistemini etkilediği söylenmelidir. İnsanın sosyal bir varlık olduğu ve toplumdan izole edilmesinin bir fayda sağlamayacağı yönündeki fikirleri ile Locke, Beccaria'nın da bir anlamda önünü açmıştır. Beccaria da önlemenin ilk planda olduğu bir sistem önererek ceza adaletinin işleyişine yeni bir boyut kazandırmıştır. Hükümlülerin işledikleri fiilin tehlikeliliğine ve ıslah olmaya

¹⁰ Leyendecker, s. 40.

¹¹ Leyendecker, s. 40.

¹² Leyendecker, s. 43 vd.

yatkınlıklarına göre sınıflandırılması da Beccaria'nın görüşleri doğrultusunda uygulanmaya başlanmıştır¹³.

Sonraki yüzyıl Kant ve Hegel'in şekillendirdiği bir dönem olmuştur. Özel önleme amacının bir kenara bırakıldığı ve devletin bireyi şekillendirmesinin mümkün olmadığını ifade eden klasik okul 20. Yüzyılda yerini topluma yeniden kazandırmanın ve özel önlemenin yeniden ön plana çıktığı daha farklı bir anlayışa bırakmıştır. Öte yandan bu dönemde de savaşlar ve otoriter rejimlerin infaz rejimlerinin ciddi şekilde etkilediğini ve bugün kabul edilmesi mümkün olmayan uygulamaların yapıldığını ifade edelim.

Topluma yeniden kazandırmanın sadece bir iyileştirme faaliyeti olduğunun kabul edildiği, cezaevlerinde sadece ibadet ve çalışmaya dayalı bir düzenin hüküm sürdüğü yılların ardından 1960'lı yıllarda bugünkü anlamıyla topluma yeniden kazandırma fikri Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu fikrin ortaya çıkışı ile birlikte yukarıda sözü edilen klasik önleme ve ödetme amaçlarının da geri planda kaldığı ifade edilmelidir. Günümüzde de infazın temel amacının topluma yeniden kazandırma olduğu kabul edilmektedir¹⁴.

C. Topluma Yeniden Kazandırmanın Unsurları

1. Terapi ve Danışma

Topluma yeniden kazandırma için terapi ve danışmanın önemi muhakkaktır. Hükümlünün psikolojik durumu ne kadar sağlıklı olursa infaz sonrası hayatı o kadar kolay şekillenecektir.

2. Eğitim-Öğretim

Eğitim ve öğretim yoluyla hükümlünün topluma yeniden kazandırılması mümkündür.

Eğitim hem meslek hem de bilinç kazandırma için önemli bir basamaktır. Bu anlamda ABD'de 1700'lerde cezaevlerinde ilkökul eğitimi vermeye başlanmıştır. 1970'lerde ise hükümlülerin üniversite eğitimi almalarının önünü açacak faaliyetlere başlanmıştır.

¹³ Leyendecker, s. 45.

¹⁴ Özbek, s. 45 ve 173.

Eğitim topluma yeniden kazandırma için önemli bir basamak olsa da bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle farklı eğitim ve kültür seviyelerindeki mahkumların sisteme ne şekilde dahil olacağının belirlenmesi kolay değildir.

3. Meslek Kazandırma

Hükümlünün dışarıdaki hayatının belki de en önemli ayağını meslek oluşturmaktadır. Kendi hayatını kazanabilecek durumda olmayan bir hükümlünün dışarıda suça bulaşmadan kalabilmeleri mümkün değildir. Öte yandan meslek edindirme faaliyetinin de hükümlülerin yapısına uygun olması gerekmektedir. Hapishane öncesinde de belli bir entelektüel birikimi, eğitimi olan mahkumların elışı vb. meslek kurslarıyla meslek edinebileceklerini düşünmek çok da gerçekçi değildir. Dolayısıyla bu mahkumların da yararlanabileceği (yabancı dil-çeviri kursları gibi) projeler geliştirilmesi gerekmektedir.

D. Uluslararası Belgelerde Topluma Yeniden Kazandırma

Suçun önlenmesi ve topluma yeniden kazandırma sadece iç hukukun sorunu değildir. Uluslararası alanda da konuyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Zira bu konu bir yönüyle ciddi bir insan hakları meselesidir. Öte yandan suçluluğun önlenmesindeki çabalar sınır aşan suçlulukla mücadele anlamında da önem taşımaktadır.

1955 yılından beri BM bünyesinde her 5 yılda bir Suçluluğun Önlenmesi ve Hükümlülere Muamele konulu konferanslar düzenlenmektedir. Genf'te gerçekleştirilen ilk konferansta (1957 yılında) Hükümlülere Muamelede Asgari Standartlar kabul edilmiştir. Burada doğrudan topluma yeniden kazandırma başlıklı bir hüküm yer almasa da çalışmadan cezalandırma ve ödüllendirmeye, aileyle görüşme hakkına kadar pek çok konuda standartlar belirlenmiştir.

İnfaz konusunda önemli bir başka konu olan çocuk hükümlülere ilişkin olarak ise 1985 tarihinde Beijing kuralları adı verilen BM Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar kabul edilmiştir.

Topluma yeninden kazandırmayla ilgili doğrudan hüküm içeren metin Avrupa Cezaevi Kuralları'dır.

Kurallar kapsamında ilk hüküm 65. maddede yer almakta ve özgürlüğe kavuşmanın ardından gerçekleşmesi gereken faaliyetleri düzenlemektedir. Buna göre:

“65- Toplumun görevleri, tutuklunun serbest bırakılmasıyla bitmemektedir. Bu itibarla, kendisine karşı beslenen önyargıyı azaltacak ve ona toplumdaki yerini yeniden almasını sağlayacak ve serbest kalan tutukluya “hapishane sonrası” etkili bir yardım yapacak güç ve yetkide, resmi ve özel kuruluşların bulunması gerekecektir”.

Görüldüğü üzere burada öncelikle kişinin önyargılara karşı korunması, ardından etkili bir yardım yapılması gereği vurgulanmıştır.

66. ve 67. maddelerde ise buraya kadar belirtilen hususları özetler nitelikte infazın topluma yeninden kazandırma amacının ifadesi yer almaktadır. Maddelerde uygulanacak davranışlar başlığı altında infaz sonrası hayata ilişkin şu noktalara dikkat çekilmektedir:

Uygulanacak Davranışlar

66- Bir cezaya ya da özgürlükten yoksun bırakacak bir önleme mahkum olmuş kişilere uygulanacak davranışların amacı, mahkumiyet süresinin el verdiği ölçüde serbest bırakıldıklarında onlarda, yasalara saygılı ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yaşam için gerekli irade ve çalışmaya hazır olma arzusu yaratmaya yönelik olmalıdır. Tutuklulara karşı yapılacak davranışlar onların kendi kendilerine saygılı olmalarını teşvik edici ve sorumluluk duygularını geliştirici nitelikte olmalıdır.

67- 1. Bu bakımdan, manevi yardımın mümkün olduğu ülkelerde bu önleme, bunun dışında da, her tutuklunun kişisel gereksinimlerine göre eğitim, yönlendirme, mesleki eğitim, kişisel sosyal yardım yöntemleri, grup etkinlikleri, iş konseyi, fizik geliştirme ve moral eğitim gibi önlemlere başvurulmalıdır. Ayrıca, mahkumun sosyal ve adli geçmişi, bedensel ve zihinsel yeterlilik ve yeteneklerini, kişisel olanaklarını, mahkumiyet süresini ve gelecekte alabildiği toplumdaki olası yerini de göz önünde tutmak gerekir.

2. Belli bir süre için bir cezaya ya da bir önleme mahkum olmuş her tutuklu için cezaevine girişinden sonra en kısa süre içinde, yukarıdaki paragrafta belirtilen hususlar hakkında müdüre raporlar verilir. Bu raporlar arasında doktorun ve mümkünse psikiyatrin raporu da yer alır.

3. Bu raporlar ve diğer yararlı bilgiler kişisel bir dosyada toplanır. Bu dosyalar güncel halde tutulur ve gerek görüldüğünde sorumlu personelin hemen bakabileceği bir tarzda sınıflandırılır.

4. Uygulanacak davranışların programı, çeşitli kategorideki personelin görüşü alındıktan sonra hazırlanır. Tutukluların, kendilerine uygulanacak kişisel programın hazırlığına etkin olarak katılmaları gerekir. Bu programların düzenli olarak yeniden gözden geçirilmeleri öngörülmelidir.”

E. Topluma Yeniden Kazandırmanın Anayasal Temelleri

Anayasalara bakıldığında topluma yeniden kazandırmaya ilişkin bir düzenleme göze çarpmaz. Benzer bir durum Anayasamız açısından da söz konusudur. Öte yandan Anayasa’da topluma yeniden kazandırmayla ilgili bir hüküm olmaması konunun sadece infaz hukukunu ve bu anlamda ceza hukukunu ilgilendiren bir alan olduğu anlamına gelmez. Kaldı ki ceza hukukunun hiçbir kurumunun anayasa hukukundan bağımsız olması düşünülemez.

Anayasaların ceza hukukunu sınırlayan metinler olduğu herkesin malumdur. Bu anlamda cezanın ve infaz sisteminin meşruiyetinin temelini de anayasa oluşturur. Anayasamız bakımından bu sınırı öncelikle m. 38’de yer alan prensipler çizer. Hükümde kanunilik ilkesi, masumiyet karinesi, kimşenin kendini ve yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanamaması, yasak delillerin yargılamada kullanılamaması, ceza sorumluluğunun şahsiliği, borç için hapis yasağı, ölüm cezası ve genel müsadere yasağı, idari işleme suç ve ceza yaratılamaması, vatandaş iade edilmez kuralı gibi temel prensipler yer almaktadır.

Cezaya adil bir yargılama sonucunda, fiile ve faile uygun olarak hükmedilmiş olması ve yukarıda sayılan anayasal ilkelerden hiçbirinin zedelenmemiş olması tek başına yeterli değildir. İnfazın da belli koşulları

sağlaması gerekir. İnfaz sisteminin belki de en önemli gereksinimi insan onuruna uygun olmasıdır. Bu anlamda AY m. 17 infaz hukuku ile Anayasa'nın belki de ilk bağlantı noktasıdır.

İnfaz sisteminin gerektiği gibi işlemesi için Anayasa devlete belli görevler de yüklemiştir. Bu anlamda AY m. 5'e bakıldığında devletin görevinin Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak olduğu görülür. Bu görevin bir istisnası yahut askıya alınmasını gerektiren hal de söz konusu değildir. Dolayısıyla infaz kurumunda bulunan kişiler için de devlet aynı koşulları sağlamak zorundadır. Özellikle kişilerin gelişmesi için ortam sağlama topluma yeniden kazandırmanın olmazsa olmaz koşuludur. Elbette devletin bu koşulları sağlama görevinin temelinde de sosyal devlet ilkesi yatmaktadır. AY m. 2 gereği sosyal bir devlet¹⁵ olan Türkiye Cumhuriyeti, infaz kurumundaki vatandaşlarını da tahliye sonrası hayata hazırlamak zorundadır.

F. Topluma Yeniden Kazandırmaya İlişkin Hukuki Düzenlemeler

İnfaz mevzuatında topluma yeniden kazandırmaya ilişkin hükümler yer almaktadır. Esasen hükümlünün dış dünya ile ilişkisinden, diğer haklarına kadar tüm hükümler topluma yeniden kazandırmanın bir vasıtası olmakla birlikte doğrudan konuya ilişkin düzenlemeler de bulunmaktadır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da konuya ilişkin şu hükümler yer almaktadır:

İyileştirme programlarının belirlenmesi

MADDE 73.- (1) Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike

¹⁵ Nitekim Alman Anayasa Mahkemesi de topluma yeniden kazandırmanın sosyal devletin bir gereği olduğunu belirtmiştir (BVerfGE, 35, 202, **Leyendecker**, s. 34; **Demirbaş**, s. 229).

halleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

(2) Hükümlü, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.

Eğitim programları

MADDE 75.- (1) Ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde hükümlüye, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak programlar uygulanır.

(2) Hükümlünün yaş, ceza süresi ve yeteneklerine öncelik verilerek ekonomik ve kültür durumuna uygun biçimde düzenlenen eğitim programları; temel eğitim, orta ve yüksek öğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsar.

Öğretimden yararlanma

MADDE 76.- (1) Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmaları sağlanır.

Dernekler, vakıflar, gönüllü kuruluşlar ve kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkiler

MADDE 77.- (1) Hükümlülerin iyileştirilme çabalarında başarıya ulaşılması için dernekler, vakıflar ve gönüllü kişi ve kuruluşlar ile işbirliği yapılabilir. Kamu kurum ve kuruluşları bu maksatla olanakları ölçüsünde, gerekli yardımları yapmakla yükümlüdürler.

Görüldüğü üzere kanunda teker teker tedbirlerin sayılması yoluna gidilmemiştir. Benzer bir durum Alman İnfaz Kanunu için de söz konusudur. Orada da kanun koyucu bir çerçeve çizerek içeriğini doldurmayı uygulamaya bırakmıştır. Bu durum hükümlünün kişiliği ve ihtiyaçlarına uygun yöntemler belirlenmesini sağlamak açısından elverişlidir. Öte yandan Almanya'da bu

faaliyetlerin ekonomik gerekçelerle yeterince iyi sürdürülmediği ifade edilmektedir. Hatta bu eleştiriyi yapan yazarlar kısa vadeli maliyetlerin dikkate alındığını ve suçun topluma yüklediği uzun vadeli maliyetin hesaba katılmadığını ifade etmektedirler¹⁶.

Ülkemizde de topluma yeniden kazandırmaya ilişkin faaliyetlerin çok iyi yürütüldüğünü söylemek maalesef mümkün değildir. Özellikle cezaevi nüfusunun son derece kalabalık oluşu hükümlüleri bire bir tanıyarak onların ihtiyaçlarına uygun bir çalışma yapılmasını zorlaştırmaktadır. Keza bu kalabalık ciddi bir mekan sorununu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca bu tür faaliyetler tamamen infaz kurumu yöneticilerinin kişisel çabaları ile yürümektedir. Bu konuda ülke çapında bir standart bulunmamaktadır. İnfaz kurumlarında meslek edindirme faaliyet olarak yürütülen faaliyetlerin de büyük oranda el becerisi öğretimi ile sınırlı kaldığı da ifade edilmelidir.

İnfaz mevzuatının önemli parçalarından birisi de Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'tür. Topluma yeniden kazandırmaya ilişkin olarak Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te yer alan düzenleme ise şu şekildedir:

"İyileştirmenin amacı ve iyileştirme programlarının belirlenmesi

MADDE 101 - (1) İyileştirme; hükümlülerin, kuruma girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme, toplum yaşamıyla uyumlaşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüdür. Bu programlar; hükümlüde, kanunlara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı sorumluluk duygusunun gelişmesi, toplum yaşamına uyması, geçimini sağlayabilmesi konularında uygulanacak rejim, önlem ve yöntemleri kapsar.

(2) Hükümlü hakkında toplumun, hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde "iyileştirme programları" hazırlanır.

¹⁶ Köhne, s. 208.

Bu programların hazırlanmasında, hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fiziki ve meslekî yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, sebep olabileceği tehlike hâlleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınır.

(3) İyileştirme programlarının hazırlanması ve uygulanması amacı ile kurumlarda, eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

(4) Hükümlü, amaca uygun iyileştirme programlarının gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.

(5) Hükümlülerin iyileştirilme çabalarında başarıya ulaşılması için kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler, gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapılabilir. Kamu kurum ve kuruluşları bu maksatla olanakları ölçüsünde, gerekli yardımları yapmakla yükümlüdür.”

Görüldüğü üzere tüzükte de bir çerçeve çizilerek sorun çözülmeye çalışılmıştır. Yukarıdaki eleştirileri tekrarlamakla yetiniyoruz.

III. TOPLUMA YENİDEN KAZANDIRMA KAVRAMINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER VE SORUNLU ALANLAR

A. Süre

Topluma yeniden kazandırma kavramına ilişkin olarak tartışılan ve eleştirilen en temel konulardan birisi süre meselesidir¹⁷. Zira bir hükümlünün ne kadar sürede topluma uyum sağlayabilecek duruma geleceğini önceden kestirebilmek mümkün değildir. Bu anlamda topluma yeniden kazandırmaya ilişkin hukuki düzenlemelerin gerçekçi olmadığı da ifade edilmektedir. Öte yandan koşullu salıverme sistemi de ülkemizde istenen sonucu vermemektedir. Koşullu salıvermenin deyim yerindeyse otomatiğe bağlanmış şekilde uygulanması, salıverilecek kişinin dışarıdaki hayatında durumunun ne olacağına hiç dikkate alınmaması kurumu işlevsellikten uzaklaştırmaktadır. Halbuki hükümlünün sosyal ve psikolojik durumunun iyice analiz edilmesinin arkasından uygulanabilecek bir kurum halinde getirilmesi halinde koşullu

¹⁷ Demirbaş, s. 239.

salıvermenin mahkumiyet süresine ilişkin sorunu kısmen de olsa çözebileceğini düşünmekteyiz.

B. Denetimli Serbestlik

Denetimli serbestlik topluma yeniden kazandırmada oldukça etkili olacağına inanılan bir kurumdur. Bilindiği üzere koşullu salıvermeden yararlanan mahkumlar deneme süresini tamamen bağımsız geçirmemekte, denetimli serbestlik çerçevesinde kendilerine bazı yükümlülükler yüklenmekte ve bunları yerine getirmeleri beklenmektedir. Bu anlamda denetimli serbestlik kapsamında hükmedilecek yükümlülüğün topluma yeniden kazandırmada faydalı olması sağlanabilir. Özellikle cezaevi koşullarında yürütülen meslek edindirme faaliyetinin yetersiz kaldığı mahkumlar için dışarıda denetimli serbestlik kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler gereklidir. Denetimli serbestliğin beklenen faydası sağlanması için öncelikle koşullu salıvermeyle bir bütün olarak ele alınması yani rutin bir faaliyet yerine her bir hükümlü için onun koşullarına uygun şekilde başvurulmuş bir kurum olarak görülmesi gerekir.

Amerika'da koşullu salıverme kararını bu konuda profesyonel olarak çalışan kurullar (parole boards) yürütmektedir. Bu kurum da yeterince iyi işlemediği için eleştirilmekle¹⁸ birlikte sadece koşullu salıvermeye odaklanmış kişilerin daha isabetli değerlendirmeler yapabileceğini dolayısıyla ülkemizde de benzer bir modelin uygulanabileceğini düşünmekteyiz.

Denetimli serbestlik konusu Alman Anayasa Mahkemesi'nin de kararlarına konu olmuştur. Mahkeme müebbet hapis cezası alan hükümlünün dahi koşullu salıverilme umudu olması gerektiğine işaret etmiştir¹⁹. Bu anlamda müebbet hapis cezasına mahkum kişiler için bile bir topluma yeniden kazandırma planına ihtiyaç vardır.

C. Cezaevilileşme ve Topluma Yeniden Kazandırma İlişkisi

Cezaevilileşme, hükümlünün cezaevi alt kültürüne uyumunu ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Hükümlü cezaevi alt kültürüne ne

¹⁸ Leyendecker, s. 237 vd.

¹⁹ Pflieger, s. 86.

kadar uyum sağlarsa o kadar cezaevilileştiği kabul edilir. Öte yandan bu kültüre uyum sağlamak topluma yeniden kazandırmayı da oldukça zorlaştıran bir faktördür zira hükümlü cezaevi yaşantısına alıştıktan sonra dışarıdaki hayata uyum sağlamakta zorlanmaktadır²⁰.

Cezaevilileşmeyi mutlak anlamda engellemek mümkün olmamakla birlikte cezaevilileşmenin etkileri aza indirilebilir. Bu anlamda iki meseleye dikkat çekmek istiyoruz:

Öncelikle hükümlünün dışarıdaki yakınlarıyla bağlarının kuvvetli olması ve bu kişilerle görüşmesinin sağlanması cezaevilileşmeyi azaltacaktır. Öte yandan dışarıdaki hayatla bağları kopmayan ve bu anlamda o hayata ilişkin umutlar barındıran hükümlü dışarı çıktıktan sonra daha kolay uyum sağlayacaktır. Bu anlamda hükümlülerin yakınlarına ziyarette azami kolaylık sağlanması ve özellikle ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Cezaevilileşmeyi etkileyen bir diğer faktör ise infaz kurumundaki kötü muameledir. Hükümlüler kötü muameleye maruz kaldıkça aralarındaki dayanışma artar ve bu da beraberinde dışarıyla bağlantının zayıflamasını ve hükümlünün kendisini tamamen infaz kurumundaki hayata adapte etmesini getirir.

D. Tehlikeli Suçlular

Topluma yeniden kazandırmaya ilişkin tartışmalarda, topluma yeniden kazandırmayı eleştirenlerin ileri sürdükleri en önemli argüman bazı hükümlülerin topluma yeniden kazandırılmasının imkansız olduğudur. Bu anlamda tehlikeli suçlular adı verilen bir kategoriden söz edilmektedir.

Tehlikeli suçlular kavramının içi farklı şekillerde doldurulmaktadır. Kimi yazarlar bu suçluları şiddete eğilimli, firara teşebbüs etmiş ve mükerrer suçlular olarak tanımlamakta²¹; bazı yazarlar cinsel suç işlemiş kişileri de bu gruba dahil etmektedir²². Suçta tekrür ve özel tehlikeli suçlular başlığı taşıyan TCK m. 58'de itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi ve örgüt

²⁰ Özbek, s. 45.

²¹ Demirbaş, s. 238-239; Yenisey Feridun, Tehlikeli Tutuklular ve Tehlikeli Hükümlüler Sorunu, Türkiye'nin İnfaz Rejimi Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ankara 1997, s. 43 vd.

²² Köhne, s. 207.

mensubu suçlu tehlikeli suçlular olarak sayılmış ve bu kişiler hakkında da mükerrirlere özgü infaz rejiminin uygulanacağı ifade edilmiştir²³. 5275 sayılı CGTİHK m.108'de 6545 sayılı kanunla yapılan değişiklikte bazı fıkralar eklenmiş ve cinsel suç ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu failleri de mükerrirlere özgü infaz rejimine tabi kılınmıştır. Burada kanun koyucunun yeni bir tehlikeli suçlu kategorisi ihdas ettiği söylenmelidir²⁴.

Esasen bu gruptaki kişilerin daha zor ıslah olacağı hatta bazen ıslah olmayacakları düşünülmektedir. Dolayısıyla bu kişiler koşullu salıvermeden daha geç yararlanırlar ve mutlaka haklarında denetimli serbestliğe hükmedilir. Bu Türk Hukuku'nun konuya getirdiği çözümdür.

Mukayeseli hukukta tehlikeli suçlu olarak özellikle örgüt mensupları üzerinde durulmaktadır. Özellikle de terör örgütü olarak nitelendirilen bir örgüte mensup olan faille ilişkin tartışmalar yapılmaktadır. Öncelikle bu kişileri suç işlemeye iten etkenler diğer mahkumlardan farklıdır. Örgüte katılan fail deyim yerindeyse kutsal bir amaca hizmet ettiğini düşünmekte kendisini kader mahkumu olarak görmemektedir. Hatta sıklıkla kendisini mahkum eden hukuk düzenini de tanımamakta ve bir tutsak olduğunu düşünmektedir. Cezaevlerinde bu mahkumların meslek edindirme gibi topluma yeniden kazandırma faaliyetlerine de iştirak etmedikleri görülür. Çoğunlukla üzerlerinde örgütün baskısını hissetmeye devam eden mahkumlar sistemin mümkün merteye dışında kalmaya çalışır. Öte yandan bu kişilerin özgürlüklerine kavuştuktan sonra yine örgüte dönecekleri aşıkardır. Dolayısıyla topluma yeniden kazandırmanın bu hükümlüler için bir hayal olduğu düşünülebilir. Oysa örgütten kopmuş hükümlüler bakımından durum farklıdır. İnfaz sırasında yahut öncesinde fikir anlaşmalığı veya diğer nedenlerle örgütten kopmuş hükümlüler için her zaman bir imkan olmalıdır. Elbette devletin topluma yeniden kazandırma adı altında hükümlüleri örgütten kopmaya zorlaması da bizce mümkün değildir. Bu yöndeki çabaların aksi etki yaratacağı muhakkaktır. Bizzat tanık olduğumuz bir olayda infaz kurumundaki kapalı evre sistemden örgüte yönelik operasyonları anlatan belge-

²³ Bu infaz rejiminin temel özelliği, mükerrirlerin koşullu salıvermeden daha geç sürede yararlanmaları ve haklarında denetimli serbestlik uygulanmasıdır.

²⁴ **Özbek**, s. 48.

sellerin yayınlanması hükümlüleri etkilemekten ziyade idareye karşı bilenmelerine neden olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere infaz kurumlarında iyi muamele, itirafçılığa zorlamama çok daha etkin olacaktır.

Nitekim Alman Anayasa Mahkemesi de hükümlünün beyninin yıkanmaya çalışılmasını, belli şekilde düşünmeye zorlanmasını hukuka aykırı bulmuştur²⁵.

Örgütlü suçluluktan söz edildiğinde akla gelen bir diğer grup olan çıkar amaçlı suç örgütü mensuplarının durumu da kendi içinde oldukça sıkıntılıdır. Öncelikle bu kişilerin çoğunlukla ekonomik olarak çok iyi durumda oldukları düşünüldüğünde yeniden örgüte dönmeden çok daha az parayla yaşamalarını beklemek gerçekçi değildir. Öte yandan örgüt içindeki konumlarının bir güç ve prestij kaynağı da olduğu düşünüldüğünde bundan vazgeçmek de kolay olmayacaktır.

Buraya kadar ifade edilen örnekte topluma yeniden kazandırmaya yönelik çabalardan sonuç alınması ihtimali düşük olsa da sistem herkesin ölene kadar eğitilebilir olduğu kabulünden hareket etmelidir. Dolayısıyla bir kişiyi topluma yeniden kazandırılmayacağı düşüncesiyle bir kenara bırakmak mümkün olmadığı gibi insan onuru gereği hükümlünün zorlanması da mümkün değildir. Tıpkı cezalarda olduğu gibi burada da orantılı tedbirler benimsenmelidir²⁶.

Tehlikeli suçlular söz konusu olduğunda özellikle örgüt mensubu suçlular bakımından son yıllarda gündeme gelen düşman ceza hukuku tartışmalarına da kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

Düşman ceza hukuku kavramı Almanya'da ortaya atılmış ve yakın zamanda ülkemizde de tartışılmaya başlanmıştır. Düşman ceza hukuku düşüncesinin temelini vatandaş ve düşman ceza hukuku olarak iki türlü ceza hukuku olduğu fikri oluşturur. Her hukukçunun hatta hukuk fakültesi öğrencisinin aklına gelebilecek tüm anayasal güvenceler suç işleyen vatandaşa sağlanır iken, tehlikeli suçlular yani düşmanlar bu güvencelerin neredeyse minimuma indirildiği bir yargılama ve infaz sürecine tabi kılınacaklardır²⁷.

²⁵ Demirbaş, s. 229.

²⁶ Köhne, s. 208; Wassermann, s. 327

²⁷ Jakobs, Günther, Yurttaş Ceza Hukuku ve Düşman Ceza Hukuku, çev. Mehmet Cemil Ozansü, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Ankara 2008, s. 489 vd.

Düşman ceza hukuku kavramı Almanya'da da çok eleştirilmiştir²⁸. Bu eleştirilerin her birisini burada değerlendirmek mümkün değildir. Failin işlediği suç ne olursa olsun anayasal güvencelerden mahrum bırakılmaması gerektiğini düşünüyoruz. Aksi bir uygulamanın hukuk devleti açısından getireceği sakıncalar ortadadır. Çalışma konumuz olan topluma yeniden kazandırma bakımından da düşman ceza hukuku çerçevesinde yapılacak uygulamaların faydadan çok zarar getireceğini düşünmekteyiz. İnfaz Sistemi'nin travmatize olmuş bireyler yaratması amaçlanmamalıdır.

E. F Tipi Cezaevleri

Türk Hukuku'nun en çok tartışılan konularından birisi de F tipi cezaevleridir. Tartışmalar bu çalışmanın kapsamını aşacak nitelikte olduğu için burada konunun sadece topluma yeniden kazandırmayla ilgili yönüne değinilecektir.

F tipi cezaevleri az sayıda mahkum barındırması, yaşam alanlarında da az sayıda kişinin bulunması avantajlıdır. Öte yandan buralarda örgütten kopmak isteyen hükümlülerin baskı hissetme olasılığı daha düşüktür. Uygulamada yakinen inceleme fırsatı bulduğumuz İzmir 1 no'lu F tipi cezaevi gibi meslek edindirme faaliyetlerinin oldukça başarılı şekilde yürütüldüğü cezaevlerinde mahkumların dışarıdaki hayata hazırlanması açısından bir başarı sağlandığı göze çarpmaktadır. Hatta buradaki mahkumların iş yurtları vasıtasıyla elde ettikleri gelir ile ailelerine bile destek sağladıkları görülmüştür.

F tipi cezaevlerinin en sorunlu yanı bazı mahkumlar için tem anlamıyla bir tecrite dönüşmüş olmasıdır. Bu konuda gerekirse hukuki düzenlemeler yeniden ele alınmalı, her mahkumun diğer mahkumlarla geçireceği asgari süreler belirlenerek bunlara mutlak şekilde uyulması sağlanmalıdır.

F. Tekerrür ve Topluma Yeniden Kazandırma

Buraya kadar ifade edilen hususlardan yola çıkarak, topluma yeniden kazandırmanın esasen soyut ve belirlenmesi zor bir kavram olduğu söylenmelidir. Kişiden kişiye farklılık gösteren bu faaliyetlerin ölçülmesi de zor-

²⁸ Eleştirilerin tamamı için, Bkz. Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Ankara 2008.

dur. Hatta bazı suçları işleyen faillerin topluma yeniden kazandırılmalarının imkansız olduğunu varsayan görüşlere de yukarıda değinilmiş idi. Bu anlamda infaz sisteminin başarılı olup olmadığını belirlemede kullanılacak tek sayısal veri tekerrür istatistikleridir. Zira hükümlülerin salıverildikten sonra yeniden suça bulaşmamaları bir anlamda infaz sisteminin başarılı olduğunu ve kişinin topluma uyum sağladığını gösterir. Öte yandan tekerrür sayılarının mutlak bir veri olarak kabul edilmesi de mümkün değildir. İşlenen her suçun istatistiklere yansıdığı kabul edilse bile ceza kanunlarında tekerrür süre ile sınırlandırılmıştır. Yani ilk fiilin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra işlenen fiiller istatistiklere tekerrür olarak yansımaya- caktır.

G. Çalışma Zorunluluğu

Çalışma zorunluluğu bazı ülkelerde uygulanan bir sistemdir. Buna göre hükümlüler günün bir kısmını çalışarak geçirmek zorundadır. Örneğin Alman İnfaz Kanunu'nda (§41/1) her hükümlünün yeteneğine göre çalışmak zorunda olduğu hükme bağlanmıştır.

Ülkemizde bu sistemin uygulanması söz konusu değildir. Bunun en önemli nedeni ise cezaevi nüfusunun çok kalabalık olmasıdır.

Çalışma zorunluluğu çeşitli açılardan eleştirilebilir. Öncelikle angarya yasağı kapsamında konunun değerlendirilmesi mümkündür. Gerçi Anayasa m. 18'e göre:

MADDE 18- Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.

Buradaki temel meselenin çalışan hükümlülerin elde ettikleri kazancın azlığı olduğunu düşünmekteyiz. Öte yandan kişisel gözlemlerimiz çalışan hükümlülerin cezevilileşmeden daha az etkilendikleri yönündedir. Çalışma infaz sonrası hayat için de hükümlüye önemli katkılar sağlayacaktır.

Kanımızca angarya haline getirilmemek ve hükümlülerin kazançlarının iyileştirilmesi kaydıyla cezaevlerinde çalışma şu anki gibi bir istisna değil kural haline getirilmelidir. Böylece hükümlülerin bütün günü boş geçirmelerinin getireceği sakıncaların da önüne geçilmiş olacaktır.

H. Cezaevlerinin Özelleştirilmesi

Son yıllarda hukukun ekonomik analizi tartışmaları kapsamında infaz hukuku da ele alınmaya başlanmıştır. Devletin ceza adaleti sistemine çok fazla harcama yapması gerektiği fikrini başlangıç noktası yaparak varılan sonuç ise cezaevlerinin özelleştirilmesidir. Cezaevlerinin özelleştirilmesi konusunda ileri sürülen görüşleri tartışmadan önce özelleştirmeden ne anlaşıldığını kısaca ortaya koymak gerekmektedir. Buna göre cezaevleri üç şekilde özelleşebilir:

- Kurumların tamamen özel sektöre devri
- Personel istihdamında özel sektörden yararlanılması
- Hükümlülerin özel sektör tarafından istihdam edilmesi

Bu modeller bazen de birlikte uygulanır.

Dünyada başta ABD olmakla birlikte cezaevlerinin özelleştirilmesi pek çok ülkede uygulanmaktadır. Ülkemizde konuya ilişkin ilk tartışma 1998 yılında ortaya atılmıştır. O dönemde infaz kurumlarında ortaya çıkan isyanlara karşı önerilen cezaevlerinin özelleştirilmesi fikri uygulanamamıştır. Bugün de konuya ilişkin tartışma çok yoğun olmasa da sürmektedir.

Cezaevlerinin özelleştirilmesine taraftar olanların ağırlıklı olarak ileri sürdükleri gerekçe infaz kurumlarının maliyetidir. Öte yandan infaz kurumlarının çok da başarılı sonuçlar elde edememesi karşısında özel sektörün daha pratik çözümlerle hükümlülere hem daha iyi bir ortam sunabileceği hem de onları infaz sonrası hayata daha kolay hazırlayabileceği ileri sürülmektedir. Bu konudaki bir başka görüş de özelleştirilmiş cezaevlerinin devletin sorumluluğunu hafifleteceği ve devlete yöneltilen eleştirileri azaltacağı yönündedir²⁹.

²⁹ **Bıçak** Vahit, Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik, http://www.kriminoloji.com/Ceza_Adaletinde_Kalite_Yonetimi.Bicak.htm; **Şahin** Mehmet/**Görkem** Hilal, Kamusal

Cezaevlerinin özelleştirilmesine karşı olanlar ise öncelikle devletin işlevinden söz etmektedirler. Devletin öncelikli yükümlülüklerinden birisi olan adalet hizmetlerinin yürütülmesinin özel sektöre devredilmesi doğru değildir. Öte yandan özelleşmiş cezaevlerinin denetiminin ne şekilde olacağı da bir başka sorundur. Cezaevlerinin özelleştirilmesine karşı olanlar bu kurumların etkin bir biçimde denetlenemeyeceğini vurgulamaktadırlar. Son olarak özelleştirilmiş cezaevlerinde çalışan hükümlülere asgari ücretin bile altında ücret ödenecek olması hem bu kişiler açısından insan haklarına aykırı bir durum yaratmakta hem de özel sektörün maliyet düşüklüğü nedeniyle buralara yönelmesine neden olarak işsizliği arttırmaktadır³⁰.

Öncelikle cezaevlerinin özelleştirilmesi fikrini doğru bulmadığımız belirtilmelidir. Yukarıda ifade edilen aleyhte görüşlere tamamen katılmakla birlikte bu çalışmanın konusu bakımından değerlendirme yaptığımızda da cezaevlerinin özelleştirilmesinin topluma yeniden kazandırmaya katkı sağlamayacağını düşünmekteyiz. Zira temel amacı kar elde etmek olan bir ticari işletmenin önceliği hükümlünün cezaevi sonrası hayatından ziyade infaz kurumunda en az maliyetle barınması olacaktır. Öte yandan neredeyse sömürü ve angarya niteliği taşıyan bir özel sektörde çalışma zorunluluğunun da hükümlüye sağlayacağı bir katkı yoktur.

SONUÇ

Türk İnfaz Sisteminde topluma yeniden kazandırmaya ilişkin temel çıkarımlarımız şunlardan ibarettir:

- Mevzuatta teker teker yöntem sayılması yoluna gidilmemiştir. Kişisel çabalar dışında sistemin gerektiği gibi işlediğini söylemek mümkün değildir. Bunda cezaevi nüfusunun fazlalığının etkisi büyüktür.

Hizmet Olarak Cezaevlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Özel Sektör Cezaevlerinin Uygulanabilirliği; Yönetim ve Ekonomi, Y. 2007, C. 14, S. 2, s. 22 vd.

³⁰ **Özdek** Yasemin, Ceza Reformunun Görünmeyen Yüzü: Hapishanelerde Zorla Çalıştırma, <http://www.sendika.org/2005/03/ceza-reformunun-gorunmeyen-yuzu-hapishanelerde-zorla-calistirma-yasemin-ozdek/>; **Gölbası** Şükran, Mahpus Toplum II: Liberalizmin Son Avlağı Olarak Hapishaneler, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66-3, s. 424 vd.

- Denetimli serbestlik topluma yeniden kazandırmada oldukça etkili olacağına inanılan bir kurumdur. Özellikle cezaevi koşullarında yürütülen meslek edindirme faaliyetinin yetersiz kalacağı mahkumlar için dışarıda denetimli serbestlik kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler gereklidir.

- Dışarıdaki hayata bağları kopmayan ve bir anlamda o hayata ilişkin umutlar barındıran hükümlü dışarı çıktıktan sonra daha kolay uyum sağlayacaktır. Bu anlamda hükümlülerin yakınlarına ziyarette azami kolaylık sağlanması ve özellikle ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

- Hükümlüler kötü muameleye maruz kaldıkça aralarındaki dayanışma artar ve bu da beraberinde dışarıyla bağlantının zayıflamasını ve hükümlünün kendisini tamamen infaz kurumundaki hayata adapte etmesini getirir.

- Örgütün baskısını hissetmeye devam eden mahkumlar sistemin mümkün merteye dışında kalmaya çalışır. Öte yandan bu kişilerin özgürlüklerine kavuştuktan sonra yine örgüte dönecekleri aşıkardır. Oysa örgütten kopmuş hükümlüler bakımından durum farklıdır. İnfaz sırasında yahut öncesinde fikir anlaşmalığı veya diğer nedenlerle örgütten kopmuş hükümlüler için her zaman bir imkan olmalıdır. Öte yandan devletin topluma yeniden kazandırma adı altında hükümlüleri örgütten kopmaya zorlaması da bizce mümkün değildir.

- Çıkar amaçlı suç örgütü mensuplarının durumu da kendi içinde oldukça sıkıntılıdır. Öncelikle bu kişilerin çoğunlukla ekonomik olarak çok iyi durumda oldukları düşünüldüğünde yeniden örgüte dönmeden çok daha az parayla yaşamalarını beklemek gerçekçi değildir. Öte yandan örgüt içindeki konumlarının bir güç ve prestij kaynağı da olduğu düşünüldüğünde bundan vazgeçmek de kolay olmayacaktır.

- Düşman ceza hukuk düşüncesi topluma yeniden kazandırmanın önünden ancak engel olacağı muhakkaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi kötü muamele gören mahkum daha da radikalleşmekte ve cezaevileşmektedir.

- F tipi cezaevleri az sayıda mahkum barındırması, yaşam alanlarında da az sayıda kişinin bulunması avantajlıdır. Ancak bu durumun tecrite dönüşmesi mutlaka engellenmelidir.

- Angarya haline getirilmemek kaydıyla cezaevlerinde çalışma şu anki gibi bir istisna değil kural haline getirilmelidir. Böylece hükümlülerin bütün günü boş geçirmelerinin getireceği sakıncaların da önüne geçilmiş olacaktır.

- Cezaevlerinin özelleştirilmesi fikrine sıcak bakmıyoruz. Öncelikle özelleştirmenin denetim ve hükümlü hakları anlamında ciddi sıkıntılar yaratacağını düşünmekteyiz. Öte yandan hükümlünün özel sektör zorla çalıştırılması kanımızca angarya olacaktır.

Kaynakça

- Bıçak** Vahit; Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik, http://www.kriminoloji.com/Ceza_Adaletinde_Kalite_Yonetimi.Bicak.htm
- Demirbaş**, Timur; İnfaz Hukuku, Ankara 2013.
- Foucault**, Michael, Hapishanenin Doğuşu, İstanbul, 2012.
- Gölbaşı**, Şükran; Mahpus Toplum II: Liberalizmin Son Avlağı Olarak Hapishaneler, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66-3.
- Jakobs**, Günther; Yurttaş Ceza Hukuku ve Düşman Ceza Hukuku, çev. Mehmet Cemil Ozansü, Terör ve Düşman Ceza Hukuku, Ankara 2008.
- Köhne**, Michale; Resozialisierungsunfaehige Strafgefängene, ZRP 2003.
- Leyendecker**, Natalie Andrea; Resozialisierung und Verfassungsrecht, Almanya 2002.
- Özbek**, Veli Özer; İnfaz Hukuku, Ankara 2013.
- Özbek/Kanbur/Doğan/Bacaksız/Tepe**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2013.
- Özdek**, Yasemin; Ceza Reformunun Görünmeyen Yüzü: Hapishanelerde Zorla Çalıştırma, <http://www.sendika.org/2005/03/ceza-reformunun-gorunmeyen-yuzu-hapishanelerde-zorla-calistirma-yasemin-ozdek/>
- Öztürk/Erdem**; Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Ankara 2012.
- Centel/Zafer/Çakmut**; Türk Ceza Hukukuna Giriş, İstanbul 2012.
- Pflieger**; Gnadevor Recht?, ZRP 2008.
- Şahin**, Mehmet/**Görkem**, Hilal; Kamusal Hizmet Olarak Cezaevlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Özel Sektör Cezaevlerinin Uygulanabilirliği; Yönetim ve Ekonomi, Y. 2007, C. 14, S. 2.
- Yenisey**, Feridun; Tehlikeli Tutuklular ve Tehlikeli Hükümlüler Sorunu, Türkiye’nin İnfaz Rejimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ankara 1997.